

ОБРЯДОВІ НОМЕНИ З СИМВОЛІЧНИМ ЗНАЧЕННЯМ У ГОВІРЦІ С. КИСЛИЦІ ІЗМАЇЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т.Ю.Ніколенко

(пошукувач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статті досліджено обрядову лексику з символічним значенням в говірці села Кислиць Ізмаїльського району Одеської області. Автор виділив ряд способів символізації номенов в діалектному тексті і проаналізував найбільш частотні з них.

The article investigates the ritual vocabulary with the symbolic meaning in the dialect of the village Kislitsy, located in the Izmail district of Odessa region. The author lists a number of ways to symbolize “nomens” in the dialect text and analyzes the most frequent ones.

Символіка є однією з визначальних рис сімейних обрядів, духовної культури етносу. Її вербалізація виступає важливим чинником формування національно-культурної картини світу.

Семантика номенів-символів розкривається саме у обряді, оскільки звичайні предмети в контексті останнього набувають іншого значення. За спостереженням В.І. Кононенка, «образ стає символом через набуту ним функцію в житті особи, соціуму, держави, релігійної чи культурної спільності, ідейної співдружності, роду, нарешті, в житті всього людства» (1, 49).

До сьогодні небагато праць присвячено вивченню семантики окремих концептів-символів. Принагідно на них звертали увагу М.В.Бігусяк (2), Н. А.Грозовська (3), В.Л.Конобродська (4), О.С.Самара (5), Л.М.Хомчак (6) та ін.

У науковий обіг уведено різні терміни на позначення обрядових символів, наприклад, атрибути-знаки, обрядово маркована лексика, символіка ритуалу, обрядова атрибутика, семіотичні архетипи, обрядова номінотема, архетип, маркери, слово-символ тощо.

Об'єктом нашого дослідження стали символи весільного, пологового та поховально-поминального обрядів, виявлені у говірковому мовленні кисличан.

Мета пропонованої статті – репрезентувати мотивацію символічного значення обрядових лексем у говірці с. Кислиць Ізмаїльського району Одеської області, виявити, які з них є наскрізними в усіх сімейних обрядах, з'ясувати спільні та відмінні риси.

У своєму дослідженні ми спираємося на класифікацію способів символізації слів, запропоновану О. О. Потебнею, як-от: порівняння або зіставлення предмета і символа; протиставлення символа предметові та причинові відношення між ними (7), а також метафоризація на фоні конкретної етнокультури, асоціативне уподібнення реалій чи явищ природи до фактів життя, семантична трансформація, архаїзація значення у зміні історичних епох тощо.

За нашими спостереженнями, найбільш частотним та прозорим способом символізації є мотивація на основі натуралістичних властивостей і функціонування предмета в соціумі. Так, наприклад, на основі таких природних характеристик води, як нефіксована форма, здатність очищувати, причетність до народження та нищення, смерті склалися численні символічні співзначення.

Здавна воді приписувалися священні властивості, до неї слід було ставитися обережно, щоб не осквернити /wo\да у\л'ано, ти очи\шчајеш лу\ги, бере\ги, о\чис'т' та іци\ли \раба \божого//, – так, за словами нашого інформанта Н.М.Воронової, починається одне з поширених замовлянь від захворювань (8). Особливо цінувалася так звана непочата вода, яку треба було набирати з трьох чи семи криниць до сходу сонця.

Свячену воду, котру діалектоносії наділяють життєвою, очищувальною та магічною силою, традиційно використовують у всіх трьох обрядах. При народженні та хрещенні дитини, наприклад, водою кроплять приміщення, де відбуваються пологи; дають пити

породілі; збризкують молоду матір та новонародженого, ллють у першу купіль, умивають немовля під час обряду хрещення тощо. За словами інформанта М.П.Грицеюк, $\wedge \text{wod}^{\circ} \text{у д}^{\circ} \text{л}^{\circ} \text{а} \text{к}^{\circ} \text{у} \backslash \text{пан}^{\circ} \text{:а} \text{на} \backslash \text{р}^{\circ} \text{о} \text{ж}^{\circ} \text{е}^{\circ} \text{н}^{\circ} \text{о} \text{ј}^{\circ} \text{і} \text{д}^{\circ} \text{и}^{\circ} \backslash \text{т}^{\circ} \text{ини}^{\circ} \backslash \text{б}^{\circ} \text{р}^{\circ} \text{али}^{\circ} \text{не} \backslash \text{х}^{\circ} \text{о} \text{ж}^{\circ} \text{д}^{\circ} \text{а} \text{н}^{\circ} \text{у} \backslash \text{и}^{\circ} \text{ч}^{\circ} \text{о} \text{б} \text{д}^{\circ} \text{и}^{\circ} \text{т}^{\circ} \text{ина} \text{б}^{\circ} \text{о} \text{у} \text{ла} \text{ш}^{\circ} \text{ч}^{\circ} \text{ас} \backslash \text{ли} \text{во} \text{ј}^{\circ} \text{у} \text{ј}^{\circ} //$ (9).

Найменування обрядодії обмивання як очисного ритуалу широко представлено у весільній обрядовості кисличан з кількома символічними значеннями: обряд миття волосся нареченій дружками $\text{/др}^{\circ} \text{у} \text{ш}^{\circ} \text{ки}^{\circ} \text{/} \text{н}^{\circ} \text{о} \backslash \text{ми} \text{ли}^{\circ} \text{н}^{\circ} \text{е}^{\circ} \backslash \text{в}^{\circ} \text{ест}^{\circ} \text{і} \backslash \text{з}^{\circ} \text{ол}^{\circ} \text{ов}^{\circ} \text{у} \text{у} \backslash \text{д}^{\circ} \text{і} \text{ли}^{\circ} \text{ј}^{\circ} \backslash \text{ј}^{\circ} \text{і}^{\circ} //$ (10); обмивання ніг батькам наречених $\backslash \text{ми} \text{ј}^{\circ} \text{ут}^{\circ} \backslash \text{н}^{\circ} \text{о} \text{ги}^{\circ} \backslash \text{ма} \text{м}^{\circ} \text{і}^{\circ} //$ (10).

Символічним є весільний обряд перевертання відра з водою нареченими, що, на думку діалектоносія М.П. Грицеюк, робиться $\text{/д}^{\circ} \text{л}^{\circ} \text{а} \backslash \text{т}^{\circ} \text{о} \text{г}^{\circ} \text{о} \text{ш}^{\circ} \text{ч}^{\circ} \text{о} \text{б} \text{во} \backslash \text{ни} \text{и} \text{ч}^{\circ} \text{а} \backslash \text{сли} \text{ві} \text{б}^{\circ} \text{у} \text{ли} \backslash \text{н}^{\circ} \text{о} \text{в}^{\circ} \text{н}^{\circ} \text{о} \backslash \text{ба} \backslash \text{га} \text{т}^{\circ} \text{о} \backslash \text{жи} \text{ли}^{\circ} //$ (9). Мотивація цих дій прозора – воду розливали на щастя, прагнучи забезпечити багатство молодій сім'ї. Такі обрядодії символізують очищення водою молодих і плодovitість.

Особливу увагу кисличани приділяли й воді, якою коровайницімили руки від тіста. Вони умивали нею всіх присутніх, а ту воду, що залишалася, виливали під родюче дерево. А, наприклад, мертву воду, якоюмили покійника, слід було виливати під дерево чи в кінці городу, де ніхто не ходить. За народним повір'ям, якщо вступити у таку воду, то можна захворіти і померти. Це підтверджує наш діалектоносі Н.М.Воронова. За її словами, після обмивання покійника $\text{/во} \backslash \text{д}^{\circ} \text{и}^{\circ} \text{ч}^{\circ} \text{к}^{\circ} \text{у} \text{ви}^{\circ} \text{ли}^{\circ} \backslash \text{ва} \text{ј}^{\circ} \text{ут}^{\circ} \text{і} \backslash \text{т}^{\circ} \text{р}^{\circ} \text{а} \text{н}^{\circ} \text{о} \text{чки}^{\circ} \text{у} \text{та} \backslash \text{ке} \backslash \text{мес}^{\circ} \text{т}^{\circ} \text{о} \backslash \text{де}^{\circ} \text{ні} \text{х} \backslash \text{т}^{\circ} \text{о} \text{не} \backslash \text{х}^{\circ} \text{о} \text{де}^{\circ} //$ (8), $\text{/ран}^{\circ} \text{ше} \text{во} \backslash \text{да} \backslash \text{о} \backslash \text{та} \text{ш}^{\circ} \text{ч}^{\circ} \text{о} \text{по} \backslash \text{ми} \text{ли}^{\circ} \text{ј}^{\circ} \backslash \text{з}^{\circ} \text{о} \backslash \text{н}^{\circ} \text{у} \text{н}^{\circ} \text{о} \backslash \text{к}^{\circ} \text{і} \text{ј}^{\circ} \text{ни}^{\circ} \text{ка} \text{ви}^{\circ} \text{ли}^{\circ} \backslash \text{ва} \text{лас}^{\circ} \text{ј}^{\circ} \text{г}^{\circ} \text{л}^{\circ} \text{у} \backslash \text{хи} \text{ј}^{\circ} \text{к}^{\circ} \text{о} \text{ут}^{\circ} //$ (8). А інформант Г.М.Іванова зазначає, що коли хоронили самогубців, $\text{/кр}^{\circ} \text{о} \backslash \text{пи} \text{ли}^{\circ} \text{вс}^{\circ} \text{і} \text{х} \text{св}^{\circ} \text{а} \backslash \text{ш}^{\circ} \text{чен}^{\circ} \text{о} \text{ј}^{\circ} \text{у} \text{во} \backslash \text{д}^{\circ} \text{о} \text{ј}^{\circ} \text{у} //$ (10).

З подібною символікою діалектоносії досліджуваної говірки використовують лексему *вогонь*, що позначає винищення й очищення і представлена в усіх сімейних обрядах кисличан.

Як засвідчено у науковій літературі (11), важливого значення надавалося і ритуально-очисній функції вогню (обкурювання димом, символічне спалювання, переведення через вогонь, аби позбутися хвороби, відвернути злих духів тощо).

У поховальній обрядовості с. Кислиці вогонь виступає очищувальним символом. За словами нашої інформантки Г.М.Іванової, $\text{/о} \backslash \text{де} \text{ж}^{\circ} \text{у} \text{н}^{\circ} \text{о} \backslash \text{к}^{\circ} \text{і} \text{ј}^{\circ} \text{ника} \backslash \text{пал}^{\circ} \text{ат}^{\circ} \text{чи} \text{р}^{\circ} \text{о} \text{с} \text{да} \backslash \text{ј}^{\circ} \text{ут}^{\circ} //$ (10).

З цього приводу у словнику символів «Знаки української етнокультури» зазначено, що «давній звичай спалення покійників символізував відхід померлого до володаря потойбічного світу, можливо, мислився як обряд передачі жертви божеству з тим, щоб воно, вдовольнившись, не шукало нових жертв серед живих» (11, 134). Тож, вогонь виступає символом вічності, духу смерті, зла, пекла та карі.

Номен *вогонь* як один із найдавніших символів на позначення тепла, життя та світла широко представлено у весільній обрядовості кислицької говірки. У коренях *вогонь/огонь* (грецьке – *ignis, agni*) головне звукосполучення *гні - гнь - гнів* – означає спалах, пристрасть (12).

У сімейній обрядовості с. Кислиці цим номеном позначається елемент обрядодії на виявлення чесності дівчини. Як свідчить діалектоносі П.Г.Іванова, на весіллі $\backslash \text{пал}^{\circ} \text{ат}^{\circ} \text{во} \backslash \text{з}^{\circ} \text{он}^{\circ} \backslash \text{при} \text{га} \text{ј}^{\circ} \text{ут}^{\circ} \backslash \text{через} \text{н}^{\circ} \text{о} \backslash \text{з}^{\circ} \text{о} \backslash \text{ра} \backslash \text{д}^{\circ} \text{і} \text{ј}^{\circ} \text{ут}^{\circ} \backslash \text{ш}^{\circ} \text{ч}^{\circ} \text{о} \text{на} \text{ре}^{\circ} \text{ч}^{\circ} \text{ена} \backslash \text{чес} \text{на} //$ (10).

Символізація вогню, на думку О. С Самари, ґрунтується на основі асоціативного уподібнення за кольором: «червоний – колір цнотливості, зближує кров і вогонь – першопричини життя, тож він позначає життя» (5, 100).

З негативним значенням номен-символ *вогонь* використовується у пологових обрядах с.Кислиці, про що свідчить застереження для вагітної не дивитися на вогонь, оскільки це може вплинути на фізичний розвиток плоду.

Цей архетип знаходить у мові різноманітні словесні втілення основного символічного значення, яке зумовлює семантичні трансформації.

Символом вогню у говірці кисличан виступає лексема свічка. Запалена свічка супроводжує всі ритуальні дії людського життя, зокрема, у весільному обряді /*cv'ich\ки на v'in\чан':i n'ozna\чали^e wogon' jix l'yu\бо8'//i* (9). У цьому випадку виявлено символічну мотивацію номена *свічка* на основі порівняння.

В пологових обрядодіях с. Кислиці нами встановлено низку ритуальних дій, у яких воскова свічка мала забезпечити захист новонародженого від ворожих сил: /*ку\пајут' ди\тину кум з ку\моју і г'о\р'ат' с'в'ич\ки^e н'о кра\јак//* (8).

Перед хрестинами кисличани запалювали свічку, щоб не сталося якогось нещастя: /*к'у\пл'ајуц':а cv'ich\ки на\нашк'оју та так'і ve''лик'і і хра\н'ат' усе жи\т':а/ шч'об к'о\ли дие\т'а заб'о\л'іл'о / за\пал'ујут'//* (10), а по хрестинах, перед тим, як дати дитину матері, засвічували знову свічку, примовляючи: «Хай росте здорове і щасливе».

За спостереженнями дослідників, свічки мали очисну силу при народженні дитини, господарі запалювали їх, щоб вони горіли доти, доки не охрестять дитину, бо вірили, що нечиста сила боїться вогню.

Запалена свічка асоціювалася, з одного боку, із земним життям людини, а з іншого, при слабкому горінні, а то й при погашенні – із захворюваннями та смертю. З цього приводу діалектоносій Н.М.Воронова каже /*јак хт'о н'оми^e\раје з \р'ідних/ то \треба в \церкв'у х'о\дити^e/ \св'иче^e\чк'у л'о\жити^e за уп'о\к'ој душ'і//* (8).

У поховально-поминальному обряді номен *свічка* набуває різних символічних значень, зокрема, виступає оберегом, своєрідним захисником людини у потойбіччі. Наприклад, /*у \р'уки \мертвом'у кла\д'ут' \хрести^eк і cv'ich'к'у//* (8), *\треба 8 \церкв'у х'о\дити^e/ \св'иче^e\чк'у л'о\жити^e за уп'о\к'ој//* (10), /*у \р'уки^e н'о\к'јн'ом'у да\вали^e v'ік'онк'у і \гр'омни^e\ц'у//* (9).

Як свідчить наш інформант М. П. Грицеюк, оберегове використання свічки полягає також і в позначенні на дверях осель у вигляді висмалених свічкою хрестиків: /*а т'у\д'і вје^e бе''р'ут' т'і дн'і \св'ічки \зр'обл'ат' на \свол'ок'ов'і \хрестик і там і н'о\т'мушат' т'у \св'ічк'у//* (9). Сволок – символ оберега, охоронця, захисника оселі. У словнику «Знаки української етнокультури» В. В. Жайворонка зазначено: «у давнину люди вірили, що душа померлого сорок днів бродить по хаті, ночує під сволоком. Там зберігалося зілля, зібране на зелену неділю. Воно охороняло хату від грому і блискавки» (11,530).

З символічним значенням у контексті сімейної обрядовості вживається і номен *хліб*. За словами діалектоносійів, його символіка зумовлена різноманітними обрядовими функціями, зокрема, запрошення на весілля: /*же\ни^eх зі \стар'остами^e д'о н'е''\в'ести^e не''\с'ут хл'і\бину* (10); /*нр'осим'о на хл'іб на сіл' на ве''с'іл':а/* (9); благословення батьків з хлібом-сіллю та іконою: /*\бат'к'о бе''ре хл'іб / \мати^e \держе'' і\к'ону і благ'осл'ов\ л'ајут'//* (10).

Науковцями спостережено, що весільний хліб символізує: 1) згоду на шлюб; 2) запрошення гостей на весілля; 3) благословіння молодих; 4) поєднання двох родів; 5) шанування батьків молодих; 6) освячення шлюбного ложа молодих; 7) ушанування молодими батьків та прилучення до святинь батьківського роду (3).

Крім вищезазначених випадків символічного функціонування хліба, кисличани обов'язково використовують його при викупі нареченої /*\стајл'ат' та\р'ілк'у/ хл'іб і с'п'і\вајут' н'іс\н'і/ шч'об v'in \гр'ош'і ки^e\дај//* (8).

Частотним у говірці с.Кислиці є номенування *коровай*, так називають весільний хліб. Він обов'язково повинен бути великим і круглим, оскільки символізує щасливе, радісне, заможне життя.

Інформантами було зазначено лексему *лежень* /*у\д'і\ччини пе\чут' \круглиј коро\waj / а у\хлопц'а пе\чут' продојуг\ватий \лежен' / кра\сиво укра\шајуц':а / ка\пејки \стајл'ац':а і спи\яјут'//* (10).

Науковці підкреслюють символічне значення *короваю* і *лежня* на весіллі, які відображають своїми формами образ жіночого та чоловічого начал. Лежень – весільний обрядовий хліб, різновид калача. Його пекли завжди овальним та великим – як із плетінки,

так і з цілої довгастої хлібини. Зверху прикрашали оздобами з тіста. Лежень возили молоді до нової родини: молодий – для тещі, молода – для свекрухи. Ділили його на другий день весілля, а доти він лежав на столі перед молодими (звідси, мабуть, і його назва). Лежень характерний для Лівобережної та Південної України.

Різновидом короваю у Наддунав'ї, Подністров'ї й на Закарпатті є круглі плетені калачі з отвором посередині, які називають *крученик, калач* (6).

Символічного значення кисличани надають також іншим видам весільного хліба, а саме: *ши^е\шам (ши^ешоч\кам), кара\вайчикам, \бул^оочкам та ба\лаб^оушам/* (10).

Назва *\шишки^е* зумовлена подібністю печива до соснової шишки. Мешканці с. Кислиці вважають, що шишка з весілля принесе в сім'ю щастя та добробут (8). А обдаровування ними дітей має магічне значення і спрямоване на їх народжуваність у молодого подружжя в майбутньому.

Зі значенням 'суміші борошна, води та солі' у обстеженій говірці функціонує номен *ба\лаб^оушки*, що використовують для ворожіння на передодні весілля, */к^оли га\дајут' на же^ни^е\ха/ \р^обл'ат' ба\лаб^оушки//* (10). Як свідчить інформант М. П. Грицеюк, */ба\лаб^оушки викли\кајут' \спра^оу/ і хт^о н^о\даст' wo\ди/ т^ој і \б^оуде мај\б^оутн'ім наре\ченим/* (9).

У поховальному та пологовому обрядах кислицької говірки також використовують хліб, а точніше дев'ять хлібин *\дев'ат' пр^ов'ід\ни^ек'і8/ та\ких ка\лачи^ек'і^ю не\сут' на \кладв'ішче//* (8; 10). У цьому випадку хліб виступає символом забезпечення спокійного життя померлому в потойбіччі. Інформант М. П. Грицеюк повідомляє: *н^о\кійник^оу \треба р^оз\плач^оуватис'а \перш'і \дев'ат' \дн'і^ю \н^оки д^о\ша не їле \тит'//* (9).

З аналогічною символікою вживається і номен *\бул^оочки*, тобто хлібний виріб, який використовують у поховальному обряді для поминання померлого. За словами діалектоносія Г. М. Іванової, після похорону на дев'ять і сорок днів */р^озда \јут' н^о\д^ојанки^е/ \б^оул^оочки^е /ш^ооб д^оуша б^оула в мир'і//* (10).

Значна кількість функцій хліба і відповідно його різновидів засвідчує мотивацію символічного значення цього номена на основі важливості ролі хліба в житті людини.

Символічне значення лексеми *хліб* тісно пов'язане з символікою слова *вино*. Так, «вино – позначає вологу життя, істину, життєвість, але також і кров жертви у жертвоприношенні... вино як чоловіче начало і хліб як жіноче – символізують поєднання, божественного і людського» (6, 95).

Номен *вино* у говірці с. Кислиці наскрізно представлено в усіх трьох досліджуваних обрядах переважно зі значенням запрошення на весілля, частування та заклику до побажань. Інформантка Н. М. Воронова повідомляє, що при запрошенні на весілля */об'ізат'ел'но бе^н\р^оут' іс:обоју хл'іб/ і ви^е\н^о//* (8). Обов'язково наливають його хрещеним батькам *т^оу\б'і \кв'ітку на/ і \нар^оу ста\канчи^еків/ м^ог^о\рич// ти бе^н\реш \кв'ітк^оу і бе^н\реш ста\канчи^ек/ і \випи^еї м^ог^о\рич//* (10).

А на похороні, за свідченнями діалектоносія Н. М. Воронової, */три ра\зи \треба нали^е\вати при^е\с^оутн'ім ви^е\н^о // та јого нести' на кладв'ішче//* (8).

Інформант Г. М. Іванова звертає увагу на іншу символіку *вина* на весіллі, коли */з^ос\теј приг^о\шчали ви\н^ом га\r'ачи^ем з \перце^нм//* (10), що вказувало на чесність молоді.

На Слобожанщині на другий день весілля молоді їхали „покриватися” до церкви, демонструючи знаки цнотливості молоді, серед яких традиція перев'язування двох пляшок з червоним вином та двох дерев'яних ложок червоною стрічкою, котра символізувала незайманість молоді, а також нерозлучність молодих (13). Номен *вино* набуває символічного значення в обрядовому контексті на основі своїх природних властивостей, зокрема – кольору.

Про цнотливість та чесність молоді свідчить і номен *курка*.

За словами інформанта Н.М. Воронової, принесена матір'ю молодій курка свідчила про чесність нареченої: */jакичo ді8чина чесна/ то мама м'ол'о\д'ої при\н'оси'т' \к'ур'очк'у так начи\наје н'е\в'еста н'ошт'у\вати//* (8).

А наприклад, у східнословобожанських говірках дослідниками виявлено, що представники роду молодого впускають курку в хату, де знаходяться весільні гості, на знак цноти молодій, потім її ловлять і несуть варити (13).

За словником В.В. Жайворонка «Знаки української етнокультури», курка – свійська птиця, самка півня здавна служить традиційним символом щастя і плодючості, тому є ритуальною (жертвовною) у весільних обрядах (11).

У словнику весільної лексики (13) лексема курка символізує прекрасні материнські якості, ніжну і турботливу вдачу. Цей номен зафіксовано у мовленні киличан зі значенням *подяки на весіллі /да\р'ују і н'ор'о\с'атк'о/\ т'ол'очк'у/ јаг\н'атк'о/ а б'ол'ши'нство \к'ур'очк'у/* (10); *\мал'о \гр'ошеј дар'у\вали'а \біл'ше к'у\реј/ з'у\сеј//* (9).

Найважливішою обрядовою дією післявесільного святкування середньонаддніпрянського регіону, за Н. А. Грозовською, є ритуал *іти на кури* (курі). Цей обрядовий процес, названий за основною реалією – курка, характерний для окремих населених пунктів середньонаддніпрянського регіону. Словосполучення *іти на кури* (курі), *кури їсти* є номінаціями ритуального дійства, коли у вівторок у хаті молодого варять курей, або гості самі приносять варену чи печену курку. Власне курка, яйце в обрядовості східних слов'ян наближаються за значенням до зерна, символізуючи плодючість, багатство, відродження життя (3).

Поряд із конем, коровою, телям та вівцею курка виступає складовою частиною обрядодії обдарування новонародженого у гуцулів (2). В обряді народження та хрещення дитини у с. Кислиці лексема курка не має подібного значення. Однак набуває символічної семантики в результаті метафоризації й аналогії за функцією.

Отже, описані вище домінантні за частотою використання номени мають ритуальну символіку, котра вказує на збереження безпосереднього зв'язку з позначуваними реаліями, рідше – на його відсутність.

Найбільш поширеними способами символізації є мотивація обрядових номенів-символів на основі природних властивостей і функціонування предмета в соціумі. Виникнення символічного значення в такому разі пояснюється прямим використанням реалії як символа.

Подальші дослідження вбачаємо у вивченні когнітивних вимірів діалектних текстів парадигми обрядово-релігійного мислення.

1. Кононенко В. Словесні символи в семантичній структурі фраземи // Мовознавство. – 1991. – № 6.
2. Бігусяк М.В. До полісько-гуцульських паралелей у галузі весільної лексики // Полісся: мова, культура, історія. – К., 1996.
3. Грозовська Н.А. Термінологія обрядових дій післявесільного періоду середньонаддніпрянського регіону // Вісник Запорізького державного університету. – 1999. - № 2.
4. Конобродська В. Л. Поліські архаїчні магичні обряди: структура, семантика, обряди // Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах. – Луцьк, 2007. – Вип. 4.
5. Самара О. С. Структурно-семіотичний аналіз зображення Світового дерева на рушниках Середньої Наддніпрянщини. – К., 2006
6. Хомчак Л. М. Надсянсько-західнополіські лексичні паралелі на прикладі родинно-обрядової лексики // Волинь – Житомирщина. – Житомир, 2009. – № 18.
7. Потебня А.А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий. Слово и миф. – М., 1989.
8. Записано від Воронової Надії Миколаївни, 1934 р. н., проживає в с. Кислиці, вул. Леніна, 24; має середню медичну освіту; нині на пенсії.

9. Записано від Грицеюк Маланки Пантеліївни, 1947 р. н., проживає в селі Кислиці, вул. Леніна, 156; закінчила 8 класів, працювала в колгоспі дояркою, на пошті та в Ізмаїльському порту, нині на пенсії.
10. Записано від Іванової Галини Михайлівни, 1941 р. н., проживає в с. Кислиці за адресою вул. Матроська, 74; працювала у колгоспі, нині на пенсії.
11. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. – К., 2006.
12. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – К., 1985. – Т. II.
13. Магрицька І.В. Словник весільної лексики українських східно-слобожанських говірок (Луганська область). – Луганськ, 2003.